

„Listina EU o temeljnih pravicah v praksi“

Brdo pri Kranju 8-9 april 2014

**“Uvodni pregled nekaterih temeljnih načel listine:
človekovo dostojanstvo, temeljne svoboščine in
enakost (naslovi I., II in III)“**

**izr. prof. dr. Boštjan Zalar,
višji sodnik svétnik, Upravno sodišče RS**
bostjan.zalar@sodisce.si

Listina kot katalog že uveljavljenih pravic v pravu EU:

Preambula Listine: /.../ „treba je okrepiti varstvo temeljnih pravic z listino, ki te pravice še bolj poudarja.“

Člen 6(1) Pogodbe o EU: „Z določbami Listine se na nikakršen način ne širijo pristojnosti Unije, določene v pogodbah.“

Listina kot katalog že uveljavljenih pravic v pravu EU:

Člen 51(2) Listine: „*Listina ne razširja področja uporabe prava Unije preko pristojnosti Unije niti ne ustvarja nikakršnih novih pristojnosti ali nalog Unije /.../ opredeljenih v Pogodbah.*“

Začetne dileme v razumevanju Listine:

- **združevanje civilnih, političnih, socialnih, ekonomskih, kulturnih pravic državljanov držav članic in tretjih držav;**
- **vklučitev programskih norm: varstvo potrošnikov (38.člen); varstvo mladih pri delu (32(2)člen); pravice starejših (25.člen); vključenost invalidov (26.člen); načelo trajnostnega razvoja (37. člen) ...**

Začetne dileme v razumevanju Listine:

- pravice se „spoštujejo“, načela se „upoštevajo“ (člena 51(1), 52(5) Listine);
- sistematizacija pravic: pravica do dobre uprave (41 člen Listine in C-277/11, M.M.), pravice tujcev do prebivanja - 45(2) člen);
- kdaj pride v poštev uporaba Listine pred domačim sodiščem (člen 51(1) Listine ter C-617/10, Åklagaren/Fransson, 26. 2. 2013);

Začetne dileme v razumevanju Listine:

- **specifične pravne formulacije pravic in načel (človekovo dostojanstvo – 1. člen; pravica do življenja – 2. člen).**

Člen 2 Listine – pravica do življenja:

“Vsakdo ima pravico do življenja. Nihče ne sme biti obsojen na smrtno kazen ali usmrčen.”

Pravica do življenja v drugih listinah:

- Člen 17 Ustave Slovenije: „**Človekovo življenje je nedotakljivo.**“
- Člen 2(1) EKČP: „Pravica vsakogar do življenja je zavarovana z zakonom.“
- Člen 6(1) MPDPP: „**Vsak človek ima prirojeno pravico do življenja. Ta pravica mora biti z zakonom zaščitena**“.

Člen 1 Listine – človekovo dostojanstvo:

„Človekovo dostojanstvo je nedotakljivo.

Treba ga je spoštovati in varovati.“

**Tožba na ničnost Direktive 98/44 o
pravnem varstvu biotehnoloških izumov:**

C-377/98, 9.10.2001, odst. 70:

- človekovo dostojanstvo je temeljna „pravica“, ki mora biti upoštevana kot del splošnih pravnih načel prava Skupnosti;**
- Sodišče EU se je pri sklicevanju na „pravico“ oprlo tudi na samo besedilo direktive.**

C-36/02, Omega Spielhallen, 14.10.2004:

“Spoštovanje človeškega dostojanstva je splošno pravno načelo/.../, ne da bi bilo pri tem pomembno, da ima v Nemčiji načelo spoštovanja človeškega dostojanstva poseben status kot avtonomna temeljna pravica“ (odst. 34).

Direktiva 2003/9 o minimalnih standardih
za sprejem prosilcev za azil:

Recital 5: „Zlasti si direktiva prizadeva zagotoviti celovito spoštovanje človeškega dostojanstva in spodbujati uporabo členov 1 in 18 Listine.“

C-411/10..., N.S. in M.E. 21.12. 2011:

- „Člen 1 Listine ne omogoča drugačnega odgovora, od tistega, ki velja za pravico do prepovedi nečloveškega ali ponižujočega ravnanja“ (odst. 114).
- Člen 4 (nečloveško ravnanje) je kršen v primeru, če je mogoče ugotoviti, da *„bi država morala vedeti za sistematične pomanjkljivosti azilnega postopka in pogojev za sprejem prosilcev za azil v tej državi članici“* (odst. 106).

C-411/10..., N.S. in M.E. 21.12. 2011:

Sodišče EU je (zelo verjetno) v tej zadevi ugotovilo sistematično kršitev v primeru transferja prosilca v Grčijo, ker je predhodno ugotovilo kršitev 3. člena EKČP že Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP) v zadevi *M.S.S. v. Belgium and Greece*.

C-179/11, CIMADE, 27.9.2012, odst. 56:

SEU se sklicuje na „zahtevo iz člena 1 Listine, v skladu s katero je treba človeško dostojanstvo spoštovati in varovati“ /.../ tako da prosilec za azil ne sme biti izključen – čeprav le začasno obdobje /.../ iz zaščite minimalnih standardov, ki jih določa ta direktiva.“

C-4/11 (Puid), 14.11.2013:

SEU se (zopet) sklicuje na merilo „*sistematičnih pomanjkljivosti*“ v zvezi z nečloveškim ravnanjem prosilcev za azil iz sodbe v zadevi N.S. in M.E.

Člen 6 Listine: „Vsakdo ima pravico do svobode in varnosti“:

C-61/11 PPU (El Dridi), 28.4.2011:

Primer se nanaša na pridržanje državljana tretje države, ki nezakonito biva na ozemlju EU – vendar SEU v sodbi ne omenja člena 6 Listine.

Člen 7 Listine - spoštovanje zasebnega in družinskega življenja:

C-400/10 PPU (JMcB), 5. 10. 2010:

- za potrebe razlage Uredbe 2201/2003 o priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v zakonskih in starševskih sporih člen 7 Listine vsebuje pravice, ki se ujemajo z členom 8 EKČP (odst. 52-53);
- člen 7 Listine je SEU uporabilo kot merilo zakonitosti uredbe EU - verjetno zaradi sodne prakse ESČP: *Guichard v. France*; *Balbontin v. U.K.* (odst. 54).

Spoštovanje družinskega življenja v okoliščinah zadev Zambrano in Dereci:

- v zadevi Zambrano SEU ne omenja 7. člena Listine, ampak uporabi samo 20. člen Pogodbe o delovanju EU, ki ureja status državljanstva kot temeljni status (C-34/09, Zambrano);
- v primeru zavrnitve t.i. Zambrano zahtevka ima lahko nacionalno sodišče dolžnost upoštevati 7. člen Listine (C-34/09, Dereci, odst. 70-71);
- če pa nacionalno sodišče ugotovi, da organ v zadevi sploh ne izvaja prava EU, potem ne uporabi Listine, ampak mora upoštevati 8. člen EKČP (Dereci, odst. 72).

C-356/11 in C-357/11, (O, S), 6. 12. 2012:

„Čeprav člena 7 in 24 Listine poudarjata pomen, ki ga ima družinsko življenje za otroka, se ju ne sme razlagati tako, da bi državam odrekala možnost proste presoje ob obravnavanju prošnje za združitev družine“ (odst. 79).

C-356/11 in C-357/11, (O, S), 6. 12. 2012:

/.../ „je treba to možnost izvajati ob upoštevanju členov 7 in 24(2) in (3) Listine, ki državam nalagata, da morajo prošnje za združitev družine razlagati v korist zadevnih otrok in hkrati ob skrbi za spodbujanje družinskega življenja, pa tudi tako, da ne posegajo v cilj te direktive in v njen polni učinek“ (2. odst. operativnega dela sodbe).

Varstvo osebnih podatkov 8. člen Listine:

C-92/09 in C-93/09 (Volker), 9. 11. 2010:

Sodišče je odločilo, da določeni členi uredbe EU niso veljavni, ker Uredba ne vsebuje meril za razlikovanje med obdobjem, v katerih so osebe dobile subvencije, pogostost pomoči, vrsto in višino pomoči (glej sodbi ESČP v zadevah: Amann v. Switzerland; Rotaru v. Romania).

Pravica do azila - 18. člen Listine: C-175/08 ...(Abdulla); C-31/09 Bolbol:

SEU omenja 18. člen Listine v uvodnih delih sodb, vendar na podlagi dejstva, da se recital 10 direktive 2004/83/ES sklicuje na 18. člen Listine in se torej SEU ne sklicuje na Listino neposredno.

Prepoved diskriminacije (21. člen) in enakost žensk in moških (23. člen)

Listine:

C-236/09 (Test Achats), 1. 3. 2011:

„Ker se recital 4 direktive 2004/113 izrecno sklicuje na člena 21 in 23. Listine, je treba veljavnost člena 5(2) te direktive presojati glede na navedeni določbi Listine“ (odst. 17).

„Določba 5(2) člena direktive je v nasprotju z uresničevanjem cilja enakega obravnavanja žensk in moških, za katero se prizadeva z direktivo 2004/113, in ni v skladu s členoma 21 in 23 Listine“ (odst. 32), zato je določba 5(2) člena direktive neveljavna (odst. 34).

Dosledno razlikovanje med načelom in pravico glede na besedilo Listine:

C-297/10 in C-298/10, Hennigs:

Prepoved diskriminacije iz 21. člena je načelo (odst. 47). Pogajanje in sklepanje kolektivnih pogodb med delavci in delodajalci (28. člen Listine) je pravica (odst. 66 in 80).

Nedosledno razlikovanje med načelom in pravico glede na besedilo Listine:

31(2) člen Listine: »Vsak delavec ima pravico do plačanega letnega dopusta«

▪

C-78/11, ANGED, 21. 6. 2012:

**/.../ »pravica do plačanega letnega dopusta kot načelo socialnega prava«
/.../ (odst. 16-17).**

Pravica delavcev do obveščeniosti in posvetovanja v podjetju – 27. člen

Listine:

SEU, C-176/12, ADS, 15. 1. 2014:

Odst 25: Gre za „pravico“ in ne za načelo.

Odst. 36: „Jasne, natančne in nepogojne določbe direktive, ki posameznikom daje pravice ali jim nalaga obveznosti ni mogoče uporabiti v okviru spora, ki poteka izključno med posamezniki“ (SEU se sklicuje na zadevo Küçükdeveci).

C-555/07, 19. 1. 2010, Küçükdeveci:

Načelo prepovedi diskriminacije na podlagi starosti glede odpovednega roka pri zaposlitvi.

Horizontalen učinek direktive med posamezniki: posameznik se lahko neposredno sklicuje na direktivo, sodišče pa lahko ignorira nacionalno določbo, ki je s pravom EU v nasprotju (odst. 51, 56).

Primeri uporabe Listine s strani najvišjih sodišč v državah članicah EU:

Ustavno sodišče Belgije: F-20111222-9, 22.11.2011: uporaba Listine v zvezi z zaslišanjem in kontradiktornosti pri podaljšanju pripora;

Ustavno sodišče Avstrije: U 466/11-18, U 1836/11, 14.3.2012: pravica do ustnega zaslišanja in poštenega postopka pred Azilnim sodiščem- Listina kot sestavni del ustavnega prava Avstrije;

Primeri uporabe Listine s strani najvišjih sodišč v državah članicah EU:

Ustavno sodišče Slovenije, Up-1056/11-15, 21.11.2013
(odst. 11 in 14):

„Obrazložitev rednega sodišča, ki se nanaša na vidike prava EU, vključno z zavrnitvijo strankinega predloga za predhodno vprašanje, mora biti takšna, da omogoča preizkus, ali so bili upoštevati pogoji za dolžnost predložitve preliminarne vprašanja. Ti pogoji so namreč odločilni za presojo, katero sodišče je tisto, ki je pristojno razlagati pravo EU. Naloga Ustavnega sodišča je, da preizkuša vsako napako, ki jo glede vprašanj, povezanih s pristojnostjo, naredijo redna sodišča.“